

Skidtur

Spåret var blandning
av knäpriga snökorn
och marsvattenis.

Skidorna hasade
fram och tillbaka.
Ibland sjönk de ned.

Musklerna spändes.
Svetten sipprade.
Glömde nästan naturen.

Glömde jag för
över rosling och tranbär,
kallgräs, starr och storsileshår.

Fick dock ett färdmål till sist:
orrarnas lekplats,
där gulnade myrtallar dött.

Ingvar Granqvist, 84-03-21

Orrtupp Teckning: Mikael Leppälampi

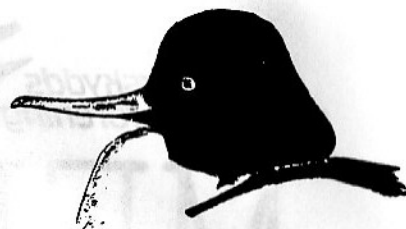
Naturskydds
föreningen SBF Surahammar

MERGUS

Nr 1 Jan 1993

Årg. 4

KONTAKTBLAD FÖR
NATURSKYDDSFÖRENINGEN SBF
SURAHAMMAR

KOMMENTAREN

Naturskyddsföreningens uppgift är att skydda natur. Basen och styrkan är de många medlemmarna. Varje medlemskap är ett stöd för föreningens arbete. Det tycks som om medvetenheten om miljö- och naturskyddsfrågor ökar i samhället. Det är glädjande.

Kampen för naturen gäller idag många livsviktiga frågor: att hejda föroreningen av mark, luft och vatten, att rädda hotade arter, landskapet, de sista orörda älvarna, naturskogarna Vi kan på intet sätt slå oss tillro.

För oss i Sura-kretsen är det viktigt att vi har roligt när vi skyddar naturen i vår kommun. Och när vi lyckas ska vi glädjas åt framgångarna och fira med raj-raj! Gemenskapslust och kontakten med naturen ger oss i styrelsen näring att kämpa vidare!

Vi tackar alla medlemmar för stödet under 1992 och hoppas att medlemskapet förnyas för det år som begynt.

Alla Mergus-läsare tillönskas ett

Gott Nytt Naturår 1993!

Styrelsen

Naturskyddsföreningens styrelse:

Tom Sävström, ordf	337 29	Magnus Åhlen, ledamot	313 81
Marianne Svärd Nilsson, v ordf	364 46	Jan Pettersson, "	303 34
Mikael Leppälampi, sekr	315 24	Kjell Andersson, "	337 31
Leif Åhlen, kassör	360 54	Mikael Lif, suppl	315 32
		J-I Tobiasson, suppl	360 34

Omslag: Stjärtmesar vid Gatstugbäcken

Teckning: Leif Blomkvist

Ekflukorna

Hur många av oss har ej beundrat de gamla ekonomiska kartorna i flerfärgstryck, vilka utgavs senast år 1929 genom landstingets försorg. Här återfinner vi hårdvalls- och sidvallsängar med dess nu försvunna lador, många av de torp som nu är rivna, skogssjöar som senare utdikats och nu är myrar o.s.v. På ramnäsbladet av nämnda kartverk återfinns trenne sjöar belägna på Snevringe häradsallmänning sydost om sjön Kotarmen. Deras samlingsnamn är Ekflukorna. På gamla generalstabskartan har de helt utgått och på vår topografiska karta betecknas platsen med sankkär.

När rubriknamnet på 50-talet blev mig bekant väcktes nyfikenheten. Råvnäseken, som nyligen så drastiskt spolierats, var mig välbekant. Men vad hade givit Ekflukorna deras namn? Lok-lvar Andersson i Surahammar visste besked. Han var sedan ungdomsåren jägare och kände skogarna i Ramnäs och Sura socknar och deras såväl fyr- som tvåbenta innebyggare. "Ve en av flukorna finns en ek" sade han "och den lär ska vara fredad".

Våra trakter är ju inte direkt belamrade med fridlysta naturminnen, så Birger Andersson, Karl Nord och skrivaren utrustade en expedition, som en söndagsmorgon i april 1958 drog mot nordväst, givetvis per cykel.

Färden gick förbi Skinnartorp och Vålbo och utan problem vad gällde vägen. Den svåra stormen natten 3-4 januari 1954 med snö och 25 sekundmeters vindstyrka med upp till de 30 i byarna hade hastigt ändrat tillvaron för skogsägarna. Fallen skog låg i mängd, väntande på att huggas upp och fraktas till bebyggelse. Skogsbilvägar byggdes i raskt tempo och en av dem blev den, som nu ledde expeditionen ned till den nordligaste av Ekflukorna.

Att vattensamlingarna fått namnet flukor stod nu klart för oss. När en sjö är så liten och grund att den inte ens kan kallas tjärn eller tarm, ja då får det bli fluk. Men var fanns eken? Den norra vattenblänkande fluken lämnade vi och gick söderut, där den trolska pyttelilla mellersta Ekfluken blänkade fram mellan hållarna. Därifrån såg vi den södra, vattenfyllda fluken och på en udde i nedre delen stod verkligen den gamla grånade ekbjässen.

Eken var redan då död, men spretade högt med väldiga grenar i två väderstreck. Den var ihålig och i omkrets just lagom för oss tre att hand i hand nå runt. Väl synlig på trädstammen satt den sedvanliga gjutjärnsbrickan fastskruvad, vars text lød "Naturminnesmärke. Fridlyst enligt lag". Här stod således upphovet till namnet på platsen.

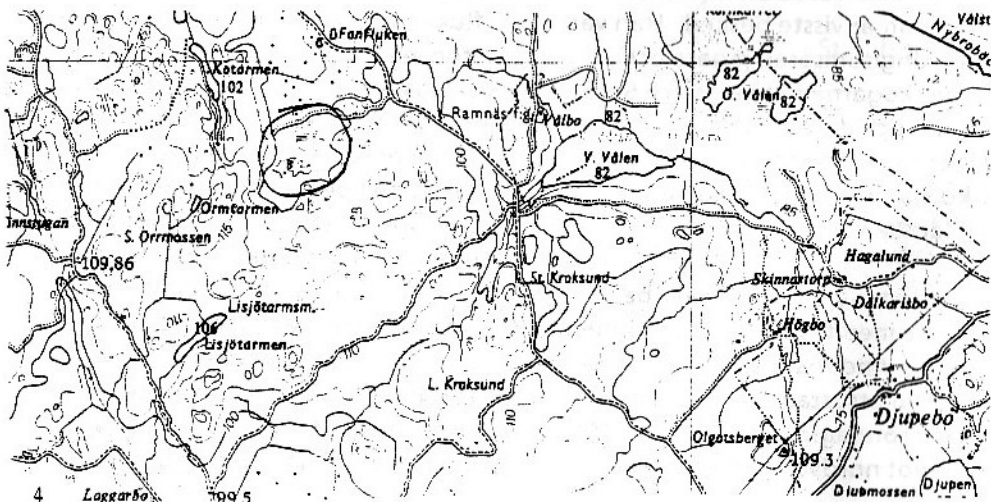
Hur gammal kunde nu eken vara ?
Ja, därom spekulerade vi lite.
Några hundra år tar det för en ek
att nå den dimensionen, sedan skall
den hinna bli ihålig, dö och små-
ningom multna ned. Men ekars
åldrar har dock i bygders traditio-
ner en tendens att överskattas.

Efter ekbesöket lämnade mig
trädet och flukorna ingen ro. Hur
och varför hade en ek långt från
bebyggelse och dåtida vägar
fridlysts ?

Småningom kom jag över en lag-
bok av år 1901, vari följande avsnitt
mer av en slump kom för mina
ögon, berörande Kungliga
Förordningen år 1894 om rikets
allmänna skogar: " 37§.
Å häradsallmänning äro
storverksträd kronan för-
behållna. Ej må dylikt träd utan
vederbörligt tillstånd fällas. 38§.
Å häradsallmänning är ek kronan
förbehållen."

Storverksträd - ett sådant uttrycks-
fullt substantiv - innefattande
masteträd (minst 20,7 m längd samt
59 cm tjocklek mätt 3,5 m från
roten i storändan och 39 cm tjock-
lek i lilländan) och mastespiror (träd
av minst 17,8 m längd samt 39 cm
tjocklek i storändan och 27 cm
tjocklek i lilländan). Benämningen
storverksträd användas även för
träd av ansevärda dimensioner, som
behövdes för "grufve-, hytte-,
bruks- och bergverksbyggnader".
Begrunda dimensionerna, som
nämndes. Och dessa gällde fur och
gran. Var har vi dessa idag ? Stor-
verksträd, sådana gedigna uttryck
man hade fordom. Jämför med
vårt moderna "mikrovågsugn" !

Men återvändom till eken vid
Södra Ekflukan. Trädet var ju
tydligt skyddat såsom krono-
egendom och ändå hade just
Kronan (staten säger vi ju idag)
fridlyst den !?

I naturskyddsföreningens ut-
märkta årsböcker, vars utgivning
började år 1910 och vilka jag
varmt rekommenderar till läsning
- i synnerhet de äldre utgåvorna -
fann jag lösningen på ekfrågan.
Så här står det i 1932 års verk-
samhetsberättelse: "Sedan
Kungl. M:t (regeringen) jämlikt
nådiga förordningen om upp-
hörande av kronans rätt till
storverksträd och ekar å härads-
allmänningar ålagt Domän-
styrelsen att undersöka, huruvida
å häradsallmänning växande
storverksträd eller ek bör fridlysas
såsom naturminnesmärke, har
Domänstyrelsen genom veten-
skapsakademiens naturskydds-
kommitté berett Svenska
Naturskyddsföreningen tillfälle
att yttra sig i ärendet", o.s.v.

Årsboken för år 1935 kan berätta
att länsstyrelsen i Västmanland
gjort framställning om fridlysning
av bl.a. "en ek växande å
Snevringe häradsallmänning
Lisjö i Sura s:n". Tillstyrkan hade
givetvis skett av Vetenskapsaka-
demiens naturskyddskommitté,
så även av naturskyddsförening-
en.

Här kan nämnas att sagda
naturskyddskommitté var ett
remissorgan i naturskyddsfrågor
men även med egen förslagsrätt.
Den utgjordes av fackmän inom
olika fack såsom zoologer,
botanister, geologer, m.fl., de
flesta med professors titel.

Kommitténs yttranden var väl
genomarbetade och mottogs syn-
nerligen respektfullt. Ordförande i
kommittén vid den tid, som nu
berörs, var ryktbar professor i
zoologi vid Riksmuséet Einar
Lönnerberg. Vi känner honom bl. a.
som utgivare av det stora verket
"Svenska fåglar" i tre band med
illustrationer av de finska bröderna
von Wright. Vidare var det
Lönnerberg, som år 1906 startade
utgivningen av tidskriften "Fauna
och Flora" med sig själv som redak-
tör. En annan ledamot av kommit-
tén var professorn i botanik, Gunnar
Samuelsson, som ju besökt även våra
marker och vars uppgifter intresse-
rade växtkännare säkert tagit del av.
Efter naturvårdsverkets tillkomst
blev kommittén obehövlig ansågs
det.

Den 13 juni 1935 beslutade
Konungens Befallningshavande i
Västmanlands län slutligen att eken
vid södra Ekflukan skulle såsom
varande naturminne fridlysas.
Kronan hade sålunda haft avverknings-
rätt till ek- och mastvirke på
allmänningarna för att säkra det
marina försvarets behov. Nya tider
med pansarplåt, ångkraft och
explosionsmotorer hade gjort
virkesbehovet vid fartygsbyggnad
obehövt och lagändringen var
följdriktig. Lyckligtvis fanns
framsynt folk, som insåg risken ur
naturskyddssynpunkt inför en
frisläppt avverkningsrätt av "ek och
storverksträd".

"Storverksträdet" - anno 1992

Hur är det med Ekflukorna idag då? Mitt senaste besök där ägde rum den 2 augusti i år. Den södra fluken påminner mest om en gräsbevuxen sidvallsäng, och trådtåg jämte blåtåtel är karaktärsväxter. Det behövdes bara en liten ränna västerut för att dränera fluken. Av eken står en cirka 8 m hög stubbe kvar medan kronan har blåst av och ligger ett gott stycke västerut. Fridlysningsbrickan är ej heller anträffbar.

Den mellersta fluken är sevärd, ett mörkt litet trolskt öga, ordentligt vattenfylld och översållad med vita näckrosor. På en håll invid nordvästra delen finns en kolarkojas rökgång av gråsten bevarad.

Den norra Ekflukan är en liten starrbevuxen myr med vitmossa, ställvis bar dy och här och där klara vattenspeglar. Där växer t.ex. flask- och trådstarr (vad norrlänningar kallar skohö), vitag och silesår och i södra delen vår lilla orkidé Hammarbya paludosa, som man med förtröstan kan söka på eftersommaren, när man är frustrerad över att sommarblomsringen redan är sin kos. Latinska förnamnet är hämtat från Linnés gård utanför Uppsala, Hammarby, ehuru växten aldrig funnits där.

Vad heter orkidén på svenska? Slå upp i florán, så blir det litet självstudium också.

Just som jag granskat orkidéerna ljöd gluttsnäppans rop och där kom vadaren utklivande ur vitagsruggen lik en förnäm grå eminens och utan att ha upptäckt mig. Det slog mig då, att så här ser väl naturligtvis den nordliga häckningsplats ut där glutten häckar; dessa sank, myggomsvärmade myrar, som värdige Edvard Wibeck på sin tid så utförligt skildrade. Det var helt naturligt att snäppan valt fluken till rastplats på flyttningen söderut, men visst hajade man till.

Ja, vilka utläggningar kan inte några vattenflukar och en död gammal ek mitt i skogen ge upphov till. Trädet finns numera utmärkt med ett kantigt B på det särtryck av topografiska kartan, vilket tagits fram på initiativ av kommunen.

Hur var det Dan Andersson en gång utlät sig: Inget är för litet för att vara roligt, bara man inte är för stor själv! Kan det även gälla för några små "flukur"?

Arne Persson